

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace
Filologie – Český jazyk

Autoreferát (teze) disertační práce

Mgr. Anna Christou

Žena v českém tradičním obrazu světa
Etnolingvistická studie

The Woman in the Czech Traditional Worldview
The Ethnolinguistic Study

Vedoucí práce: doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.

2018

1 Úvod – teoretická a metodologická východiska zkoumání

V této práci rekonstruujeme **tradiční obraz ženy v jazyce**, a to v intencích moderní slovanské etnolingvistiky, zvláště její polské (lublinské) větve (srov. Bartmiński, 2016), jež se inspiruje mj. např. myšlenkami W. von Humboldta o jazyku jakožto obrazu světa (*Sprachliches Weltbild*) a o sepětí jazyka a kultury (srov. Vaňková et al., 2005: 48). Prostřednictvím jazykového a folklorního materiálu odhalujeme **stereotypy**, tj. složitě strukturované součásti jazykového obrazu světa, představující schematické, idealizované obrazy spojené se ženou. Opíráme se také o poznatky dalších humanitních věd, zejména o přístup kulturněhistorický (např. Lenderová, 2016; Lenderová et al., 2009), etnologický (např. Navrátilová, 2004, 2012) a sociologický (např. Možný, 2006; Vodáková–Vodáková, 2003). Zkoumání tradičního obrazu ženy prostřednictvím jazyka a folkloru jejich závěry potvrzuje, a může tak v určitém smyslu tvořit jejich kulturnělingvistický protějšek.

V disertační práci sledujeme ženu v jednotlivých životních etapách a rolích, od mládí až po stáří, od dívky přes manželku a matku až po starou ženu. Velmi plasticky se ukazuje, jak významnou úlohu hraje v jazykovém obrazu ženy ženské tělo. Přirozeně se spolu s odkrýváním obrazu ženy v jazyce dotýkáme i obrazu muže. *Kde muž, tam i žena* (Bitt.), říká přísloví a jistě to platí i naopak – jednoho člena lidského páru bychom těžko mohli zkoumat odděleně od druhého. Tato práce tak vypovídá mnohé i o tom, jak vypadalo vzájemné soužití žen a mužů, o jejich rolích či o tradiční rodině. Současně odhaluje, jak se do našeho jazyka vepsaly zkušenosti, normy a hodnoty tradiční společnosti.

1.1 Etnolingvistika a její klíčové pojmy: jazykový obraz světa a stereotyp

Tato disertační práce nese podtitul „etnolingvistická studie“. Moderní **etnolingvistika** je svébytnou lingvistickou disciplínou, která zkoumá jazyk nejen jako nástroj společenské komunikace, ale také jako součást kultury, a zároveň akcentuje jeho kognitivní dimenzi (srov. Bartmiński, 2016; Vaňková, 1999a). V současnosti se rozvíjí zejména ve slovanských zemích (někdy se též označuje jako slovanská etnolingvistika, srov. Bartmiński, 2016), především v Polsku a Rusku, a v posledních desetiletích i u nás (srov. Vaňková 1999a, 1999b, 2007b, 2010, Vaňková et al. 2005 aj.).

Klíčovými pojmy moderní slovanské etnolingvistiky jsou jazykový obraz světa a stereotyp (srov. Bartmiński, 2016: 37). Pojem **jazykový obraz světa** označuje jednak specifickou interpretaci světa fixovanou v jazyce, jednak celý přístup k jazyku na studium

tohoto fenoménu zaměřený. Tento přístup vychází z přesvědčení, že každý přirozený jazyk je svébytným obrazem světa. Ten je uložen v samotných základech jazyka, v jeho gramatické struktuře, ve významech slov, ale i ve významech, které se realizují na úrovni celých textů (srov. Vaňková, 1999a). Cílem etnolingvistického bádání je pak tento obraz (zejm. prostřednictvím zkoumání lexikálních jednotek, celých lexikálních a sémantických polí, ale např. i gramatických konstrukcí) odhalit a poznat mentalitu nositelů daného jazyka a kultury – takto postuluje základní úkol etnolingvistiky J. Barmiński (srov. Bartmiński, 2016: 34).

Součástí (jednotkou) jazykového obrazu světa je **stereotyp**. Na popisu (jazykových) stereotypů jakožto kulturně a jazykově ustálených charakteristik předmětů přiřazovaných k danému názvu (srov. Barmiński, 2016) je založen i významný polský etnolingvistický *Słownik stereotypów i symboli ludowych*. Stereotypy bývají v běžném diskurzu mnohdy vnímány negativně jako cosi, od čeho je třeba se oprostit, s čím je třeba bojovat. To ovšem (v případě jazykovědného pojetí stereotypu) není možné, neboť stereotypy jsou součástí samotné podstaty jazyka a jsou fixovány v základech jazykového obrazu světa, slovy J. Bartmińskiego „bydlí v jazyce“ (Bartmiński, 2016: 78). Kromě negativních stereotypů (např. obraz tchyně jako osoby záštiplné a nepřející) existují i stereotypy pozitivní, které fungují jako vzory a ovlivňují v tomto směru naše chování (např. obraz matky jako osoby milující a obětavé).

S jazykovým stereotypem se spojuje také pojem **profilování**. Jde o jazykově-pojmovou operaci subjektu, která spočívá ve svébytném uchopení konceptualizovaného předmětu z hlediska určitých aspektů (či podkategorií, v pojmosloví lublinské etnolingvistiky také *fazet*). Výsledkem jsou tzv. profily, jež nejsou různými významy ve smyslu polysémie, nýbrž způsoby organizace sémantického obsahu v rámci významu základního (srov. Bartmiński – Niebrzegowska-Bartmińska, 2007). Prostřednictvím každého profilu vystupuje do popředí jeden sémantický prvek ztvárňující určitý aspekt zkoumaného pojmu (srov. Vaňková–Čurdová, 2014).

V souladu s výše uvedeným jsou pojmy jazykový obraz světa, stereotyp a profil používány také v této práci. Mluvíme tak např. o tradičním **obrazu staré ženy** fixovaném v jazyce, jehož součástí je jak negativní, tak pozitivní **stereotyp se starou ženou spojený**. Jak např. dokládá frazeologie, stará žena může uškodit (*Kam čert nemůže, nastrčí babu*), ale i pomoci (*babo, rad'*) apod. Jako jednotlivé polohy (aspekty) stereotypu staré ženy se vydělují **profil vzhledu**, resp. tělesnosti vůbec (u staré ženy mj. např. vrásčitost – *babské vrásky*, šedivé vlasy – *sýkora babka* aj.), **profil funkce**, resp. společenské **role** (mj. např. léčitelka – *babka kořenářka* aj.), a **profil věku** (stáří – *stařena*).

1.2 Prameny zkoumání tradičního obrazu ženy v češtině

Obraz ženy v této práci rekonstruujeme především prostřednictvím dokladů z **české slovní zásoby včetně frazeologie**, a také **textů lidových písní, drobných folklorních žánrů** a částečně i na základě **klasické české literatury**. To vše se děje ve shodě s principy polské etnolingvistiky, podle nichž jsou základem zkoumání jednotlivých sémantických oblastí jako součástí jazykového obrazu světa právě zejména texty folklorní a umělecké (srov. Vaňková, 1999a). Primárními zdroji se proto v této práci staly jednak české výkladové, frazeologické, synonymické a etymologické slovníky (jež poskytují tzv. data jazyková, resp. systémová), jednak sbírky českých přísloví a rčení, sbírky českých a moravských lidových písní, a jednak též klasická česká literatura (zejm. kanonická díla 19. a 20. století). Jde o jazykový materiál v mnoha ohledech poměrně různorodý a jednotlivé typy pramenů vykazují určitá specifika. Domníváme se však, že ve svém celku poskytují vybrané zdroje materiál pro naše potřeby relevantní, vzájemně kompatibilní, vyvážený a vhodně se doplňující.

1.3 Jazykový obraz světa a tradice

V disertační práci zkoumáme, jak je patrné již z jejího názvu, **tradiční obraz** ženy v jazyce. Pojem *tradiční* se ve společenských vědách (zejména v sociologii) nejčastěji používá ve spojení s **tradiční společností**, tedy společností preindustriální, založené na pevných tradicích a zvycích, která předcházela příchodu modernity. Definice pojmu *tradice* existuje napříč různými obory celá řada (srov. např. Geist, 1993: 513; eds. Brouček–Jeřábek, 2007: 1065; eds. Nünning–Trávníček–Holý, 2006: 823). Jako základní aspekt se v nich objevuje kontinuita předávání duchovních hodnot, hodnotových postojů, zvyků, sociálních norem, ale také předsudků a stereotypů z generace na generaci.

V souladu s výše uvedenými zdroji používáme pojem *tradiční* také v naší práci. Pokud mluvíme o tradičním obrazu ženy, máme na mysli obraz původní, po staletí utvářený našimi předky, který se do jazyka vepsal ještě před zásadními proměnami společnosti a role ženy v moderní době. Jazyk v sobě uchovává informace o společenském vývoji; ve významech slov, jejich motivaci a konotacích přežívá mnohé z (často i velmi hluboké) minulosti a mísí se s novým. Důležitou vlastností jazykového obrazu světa je tedy jeho proměnlivost, **dynamičnost**. V průběhu času a historického vývoje se jazyk proměňuje a je pro něj charakteristická ustavičná rekatégorizace a rekontextualizace (srov. Kajfosz, 2001; Vaňková et al., 2005: 53). Při rekonstrukci tradičního obrazu ženy tedy nejde o zkoumání konkrétní časově

ohraničené periody, nýbrž o to, jak se po generace zachovávají a ustálené zvyklosti, způsoby, názory a hodnoty vázané k ženám promítly do jazyka.

1.4 Struktura disertační práce

Práce je rozdělena do sedmi kapitol. Po úvodní kapitole, v níž jsou shrnuty cíle práce a představeny výchozí teoretické, metodologické a materiálové zdroje, následuje pět kapitol vlastního výzkumu, které uzavírá kapitola závěrečná, sumarizující dosažené poznatky. Na základě analýzy příslušného jazykového materiálu jsme dospěli k strukturování jednotlivých výzkumných kapitol podle čtyř specifických poloh jazykového obrazu ženy, které v něm vystupují nejvýrazněji: **mladá dívka (panna)**, **manželka**, **matka** a konečně **stará žena**. Tyto polohy se v jazykovém obrazu světa vydělují na základě tří aspektů (v terminologii lublinské školy profilů) – **věku**, **vzhledu** a **společenské role** ženy. Analýza jazykových dokladů současně ukázala, že v jazykovém obrazu ženy hraje velmi významnou roli **ženské tělo**, a to především jednak prostřednictvím konceptualizace ženy jakožto „slabšího“ pohlaví, jednak prostřednictvím její erotické atraktivity (krásy) a schopnosti rodit děti, od nichž obou se odvíjela role i hodnota ženy v rodině i v širším společenství. Proto jsme jako samostatnou vydělili pátou kapitolu, jež hlouběji rozpracovává obraz ženského těla, který ovšem samozřejmě reflektují tak či onak už kapitoly předchozí.

2 Mladá dívka v českém tradičním obrazu světa

V tradičním obrazu světa směřuje v životě dívky vše k budoucímu manželství a mateřství. Svou hodnotu pro společnost a rodinu totiž žena prokazovala především jako matka a manželka. Život dívky proto plynul ve znamení příprav na tyto budoucí role. Počínající **plodnost** a budoucí **mateřství** je exponováno již v hloubce etymologie samotného slova *dívka*, jež je zřejmě prostřednictvím ie. kořene **dhē-* spojeno s pohlavní zralostí a schopností kojit dítě (Mach., Rej.).

K úloze manželky, hospodyně a matky byla dívka od malička připravována přísnou **výchovou** (*Strom neštěpovaný, děvče nekáraný za nic nestojí*, Bitt.). Nebylo radno promeškat vhodný sňateční věk (*Děvče do dvanácti češ, do šestnácti střez, po šestnácti děkuj tomu, kdo vyvede dceru z domu*, Čel.), neboť jinak hrozil dívce obávaný a vysmívaný úděl „staré panny“ (*zůstat na ocet*, SČFI).

V normách chování k opačnému pohlaví, které tradiční společnost určila mladé dívce, spatřujeme dvě zdánlivě protichůdné tendence: na jedné straně imperativ ostychu (*Utíkej*,

děvče, utíkej, / zdaleka chlapcům vyhýbej. / Kerá je dívka poctivá, / zdaleka chlapcům vyhýbá. // A když jim vyhnout nemůže, / začervená se jak růže, Suš.) a přísné střežení panenství (*Ach, poctivost', poctivost', / což je to pěkná cnost'; / a kdo si ju zachová, / trvá mu na věčnosti, Suš.*), na straně druhé povolení okázalého předvádění dívčí krásy a půvabu (*Stála na potoce / v modry šněrovačce / a měla sukničku popelavou, / šáteček růžový, / fěrtoušek kmentový, / bylo to děvčátko k milování!, Dun.*). Obojí mělo své opodstatnění. Bylo společensky žádoucí, aby se dívka líbila, neboť to zvyšovalo její možnost úspěšně se vdát. Proto bylo mladým neprovdaným dívkám dovoleno dávat na odiv svou **krásu** v podobě dlouhých, nezakrytých vlasů a pestrého oděvu (*Indá panny byly, pěkně si chodily, / měly vlásky učesané, / pantličkama upletané, / tak ony chodily, Suš.*). Oděv a způsob úpravy vlasů měly na první pohled signalizovat svobodný stav, byly znamením, že dívka ještě není provdaná. Je třeba zdůraznit, že krása představuje důležitý aspekt jazykového obrazu mladé dívky. Za krásné je v jazyce považováno její mladé, zdravé, štíhlé či plnější tělo (*děvče/holka krev a mléko/mlíko, SČFI, mít dívčí postavu – o ženě, SČFI, útlý jako panenka – o muži, Zaor.*), jehož atraktivitu podtrhuje pěkně upravený zevnějšek (*Ja, pozná prý to, pozná, / kerá je panenka, / hlava učesaná / jako laštovénka, Suš.*). Dodejme, že s mladostí souvisí i další důležitá typická vlastnost dívky – **hbitost** a čilost (*dívka = křepelka, křepelička, koroptvička, čečetka, laň, laňka, srnka, srnečka, ještěrka, kolčavka, hádě aj., ČSVS*). Na straně druhé však společenské normy ukládaly dívce vstupovat do manželství jako panna, což souviselo jednak s křesťanskou morálkou, jež kladla důraz na pohlavní zdrženlivost a vyzdvihovala panenství, jednak se snahou zabránit početí nelegitimních potomků. Dívčímu (panenskému) stavu proto příslušela také **stydlivost** a **plachost** – vlastnosti, které měly děvče chránit před nežádoucí předčasnou ztrátou panenství (*stydlivý/ostýchavý jako panenka/panna, Zaor., Bylina bez květu, panna bez studu řídko přichází k jakému užitku, Kr.*).

Panenství je v tradičním obrazu světa nezbytným atributem dívčího stavu. *Panna* se říkalo všem neprovdaným děvčatům (*panna Madlenka, panna kuchařka, SSJČ*) a panenství biologické a společenské tvořilo jednotu. Pokud došlo k jejich rozštěpení v podobě ztráty fyzického panenství před svatbou, a zejména k nechtěnému těhotenství, mělo to dalekosáhlé společenské důsledky. Z dívky se stala **svobodná matka**, tedy osoba stojící mimo společenské normy a pravidla. Za toto nedovolené překročení hranic ženám určeným byla tvrdě trestána (*U kostela stála, / na housličky hrála: / Vítám vás do kostela, / já jsem se dopustila, JJB*). Nemanželské matky mnohdy nenalezly pomoc a zastání ani ve vlastní rodině (*Mi mili macičko, / pomozte kolibač, / jak uroscě budžě vam / stařenko povidač. // Ma mila dceruško, / koliba si sama, / cos hledala, tos dostala / mezi dragunama, Suš.*). Společenská perzekuce byla tak velká,

že se svobodné matky někdy ze strachu uchýlovaly k nelegálním potratům, či dokonce vraždě novorozeného dítěte (*Černú pantlú krk zatáhla, / po vodince je pustila. // Plyň, pachole, dolů vodí, / a já zase pannú budu*, Suš.).

Stejně tak negativně nazírala společnost „přezrálé“ panenství „**starých panen**“. Ztrácelo svou hodnotu, neboť bylo zbytečné, nesplnilo svůj účel. „Staré panny“ se stejně jako svobodné matky dostaly mimo společensky akceptované kategorie příslušící ženám, stály na okraji společnosti a ztrácely respekt a důstojnost panenského stavu, jak o tom svědčí mj. řada posměšných popěveků (*Už je toho masopustu namále, namále: / kam pak my ty stary panny prodáme, prodáme? // Prodáme je do Hrdliva / židovi, židovi, / aby je měl se židovkou / do zeli, do zeli. // Prodáme je Velvarskýmu / biřici, biřici, / aby jimi vydlažoval / silnici, silnici*, Erb.). Negativní konotace jsou se „staropanenstvím“ spojeny dodnes.

Naopak správnou cestou, v mezích jí určených, se z pohledu tradiční společnosti vydala dívka, která uchovala své panenství do svatby, úspěšně se provdala a v manželství uplatnila všechny ctnosti, ke kterým byla vychována. **Svatba** představovala významný mezník v životě dívky, neboť znamenala přechod do světa dospělých žen (*Už mó miló do kostela vedó, / pověz ty mně, má panenko, / jsi-li žena má? // Nejsu, nejsou, švarný šohajičku! / Ješče su já všady rovná / mezi panama. // Už mó miló dom z kostela vedó! / Pověz ty mně, má panenko, / jsi-li žena má? // Už jsu, už jsu, švarný šohajinku, / ja, už jsu já všady rovná / mezi ženama*, Suš.). Provázel ji odchod z domova do nové rodiny, započetí (legitimizace) sexuálního života a nová společenská role vdané paní a hospodyně, záhy i matky. Součástí tradiční svatby byla řada iniciačních rituálů vyjadřujících významnost tohoto životního předělu, který neumožňoval návrat. Svatba dříve znamenala pro dívku ztrátu dosavadních životních jistot a hodnot (opuštění rodného domu, pozbytí svobody atd.), proto se na rozdíl ode dneška od nevěst během obřadu očekával smutek, pasivní přístup a smířování se s osudem. Veselí naopak působilo v této situaci nepatřičně, jak dokládá přísloví (a zároveň pověra) *Veselá nevěsta, smutná žena* (Bitt.).

Provdání však neznamenalo pro ženu plné osamostatnění, nýbrž pouze přechod z poručnictví rodičů do poručnictví manželova (*Rodičové chovali dceru do věnce, a mužovi ji chovati do konce*, Kr.). Dřívější společnost přiřkla ženě v manželství poslušnost a podřízenou roli (*Dobře hospodárství stojí, kde se žena muže bojí*, Flajš.).

3 Žena – manželka v českém tradičním obrazu světa

Tradiční obraz světa zrcadlí jasně vymezenou hierarchii ve vztahu mezi pohlavími, jež byla po staletí součástí naší kultury: **žena byla podřízena svému muži**. Tento fakt je v jazyce fixován

mj. prostřednictvím řady přísloví (např. *Muž v domě hlavou a žena duší*, Bitt., *Muž v domě, pán v domě*, Bitt., *Kdež se žena muže nebojí, tuť hospodářství zle stojí*, Flajš., aj.). Pokud žena toto rozdělení rolí nerespektovala, muž ji měl vykázat do příslušných mezí, třeba i pomocí **fyzického trestání** (*Já jsem už / jako muž! / klobouk mám klepouchej: / ženo má, poslouvej, / ženo, ženo, ženuško má! / Ženo má, / buď dobrá: / nebudeš-li poslouchat, / já ti dám vybouchat, / já ti, já ti sám vybouchám!*, Erb., *Ženě můžeš vždycky natlouct, vona už bude vědět proč*, SČFI). Právo „vychovat“ svou manželku bitím si muži osobovali na základě své společnosti schvalované nadřazené role v manželství (*Mladým dělati, mužům řídit, starým přísluší se modliti*, Bitt.). Záměna vymezených genderových rolí je v jazyce hodnocena velmi negativně (srov. *chodit v sukni / chodit v kalhotách*, SČFI aj.).

Stereotyp (dobré a špatné) manželky je v jazyce utvářen jednak na základě **podřízeného vztahu k manželovi**, jednak na základě **vztahu k domu a domácím pracím**. Schopnost manželky – hospodyně dobře se starat o manžela a dům je v tradičním obrazu světa měřítkem jejích kvalit (*Muž v domě hlavou a žena duší*, Bitt.). Je třeba říci, že se zde významně projevuje **mužská perspektiva** – v jazyce např. existuje velká řada přísloví, která radí mužům, jak si vybrat dobrou manželku, ovšem neexistují téměř žádná o výběru dobrého manžela. Ženám se naopak obvykle radí, aby se spokojily s jakýmkoli mužem, hlavně aby nepromeškaly příležitost provdat se (*Lepší špatně vdaná, než dobře svobodná*, Bitt.).

Již před vstupem do manželství se v tradičním obrazu muže a ženy významně projevuje **mužova vedoucí úloha živitele** zodpovědného za manželku a rodinu a **ženina závislost na něm**. Muž je nabádán před ženěním k odpovědnosti (*Kvapné ženění, dlouhé zelení*, Bitt., *Žena není střevíc, s nohy neodhodíš*, Kr.), musí být dostatečně zralý (*Ještě mléko mateřino na bradě a chce se ženiti*, Flajš.) a finančně zajištěný (*Smělý jest ten, kdo se dvěma se bije; ale smělejší, kdo se žení, nic nemaje*, Kr.), aby obstál v roli *hlavy rodiny* (SČFI). Neměl se ani nechat zaslepit a ovládnout ženskou krásou (*Krása ženy nečiní muže bohatým*, Bitt., *Krásná žena zbytečná starost*, Bitt.), ani nalákat na bohaté věno (*Při velikém věnu, poslouvej muži ženu*, Kr.). Musel počítat s tím, že o svou nadřazenou roli bude muset bojovat (*Kdo nemá, s kým by se vadil, pojmi sobě ženu*, Bitt., *Dokud sedí u matičky, to jsou krotky jak ovčičky; ale když se s muži svedou, tu teprv jim huby jedou*, Kr.). Manželství bylo v tradiční společnosti **nerozlučitelným svazkem**, proto je podcenění správného výběru manželky pojímáno fatálně (*Lepší dobře se oběsit, než zle oženit*, SČFI). Naopak správný výběr byl oceňován více než velké bohatství (*Dobrá žena lepší než zlatý sloup*, Čel.).

Je patrné, že vedoucí úloha „hlavy rodiny“ kladla na muže vysoké nároky a k jejímu

naplnění bylo zapotřebí také to, aby žena plně respektovala svoji podřízenou roli. **Dobrá manželka** se v tradičním obrazu světa vyznačovala především obecně pojatou **ctností**, tedy souborem dobrých mravních vlastností (*Kdo se žení pro statek, ten přichází na zmatek; kdo se žení pro krásu, ta trvá do času; kdo se žení pro ctnost, ta trvá na věčnost*, Flajš.), a **pracovitostí** (*Nevyberaj ženu v tanci, ale v poli mezi ženci*, Kr.). Její píle se však měla uplatňovat jen při činnostech ženám tradičně vymezeným, tedy především při domácích pracích a výchově dětí, jiné aktivity do obrazu dobré hospodyně nepatřily (*Ženě slušie kaši vařiti*, Flajš., *Která čítá, zpívá, hude: div, dobrou-li ženou bude*, Kr., *Žena umí lépe jehlou šítí než v soudě muže souditi*, Kr.). Mezi významné kvality dobré manželky se počítala také **šetrnost** (*Dobrá hospodyňka pro pírkó i přes plot skočí*, SČFI, *Koruna, kterou žena ušetří, je tak dobrá jako ta, kterou muž vydělá*, Bitt.) a **ochrana rodinného soukromí** (*Ženská zástěra vše přikryje*, Bitt.). Obraz dobré manželky je významně propojen s péčí o dům a rodinu, tedy opatrováním **rodinného krbu** (SČFI). **Sepětí ženy s domem** je v tradiční kultuře a jazykovém obrazu světa silně zakotveno (*Nestojí dům na zemi, ale na ženě*, Bitt.).

Manželství bylo v dřívějších dobách trvalým, prakticky nerozlučitelným svazkem, který zanikal téměř výhradně pouze smrtí jednoho z manželů. Přejít z manželství do **vdovství** představoval pro ženu zcela novou životní etapu, v níž se poprvé ocitla bez mužského ochránce a poručníka. Na jedné straně to pro ni neznámá znamenalo sociální a ekonomickou zranitelnost (*Jíst vdoví chléb*, SSJČ, *Šij, vdovo, široké rukávy, budeš mítí več pomluvu klásti*, Kr.), zároveň však poprvé v životě mohla (či musela) žena rozhodovat sama za sebe (*Vdovička, svá volička*, Červ.).

4 Matka v českém tradičním obrazu světa

V tradičním obrazu ženy nenajdeme pozitivnější stereotyp než ten spojený s matkou. Mateřství představuje jakýsi ideál ženství, naplnění ženské role. Matka je spojována s vysokými hodnotami, jako je láska, rodina, domov, vlast (*láska mateřská*, SČFI, *matka vlast*, SSJČ). Připomeňme však, že tento tradiční kladný stereotyp je vázán jen k matce provdané.

Tradiční stereotyp spjatý s matkou je tvořen třemi základními významovými okruhy: matka **rodící**, matka **milující**, **pečující**, **ochraňující** a matka **vychovávající**. Tyto polohy stereotypu nemají zcela pevné hranice a často se prolínají.

Velmi výrazně je v českém jazykovém obrazu světa exponován význam matky jakožto osoby **milující**, **pečující**, **ochraňující**, **laskavé** a **obětavé** (*láska mateřská*, SČFI). Primárně jsou tyto vlastnosti uplatňovány ve vztahu k dítěti, v přenesených významech i k jiným osobám

či širšímu společenství (*starat se o někoho mateřsky*, SČFI, *být někomu druhou mámou*, SSJČ). Mateřská láska a péče je v jazykovém obrazu světa bezpodmínečný cit, který si nenárokují, že bude stejnou měrou opětován (*Dítě špiní a dere, matka šije a pere*, Čel., *Snadněji jedna matka deset synův užíví, než deset synův jednu matku*, Jung.). Součástí mateřské lásky a péče je také **ochrana** dítěte (*pod matčíným křídlem*, SČFI). Tato péče však nesmí být přemrštěná, jinak vede k nesamostatnosti dítěte (*maminčin mazánek/mazlíček*, SČFI, *držet se máminy sukně*, SČFI).

Láskyplný vztah se promítá do jazyka i z **perspektivy dítěte**, neboť také pro dítě je matka nejdůležitější milovanou osobou. Svědčí o tom mimo jiné množství pozitivních synonym ke slovu matka (*máma, maminka, matička, mamička, mamina, mamča, mamka, matinka, maměnka*, Tez.). Na velký význam matky pro dítě poukazuje i fakt, že *máma* je dětské žvatlavé slovo, jedno z prvních, která se děti naučí říkat (Mach.) (srov. též Bartmiński 2016: 120). **Láska k matce** se stala častým námětem (nejen) v klasické literatuře (*Koho bych miloval širém tom na světě!/? / srdce je vždycky ach srdcem jen dítěte — / do stáří, do skonu volá si po matce*).¹ Mezi matkou a dítětem je typicky **silné pouto**. V tradičním obrazu světa je natolik pevné, že jej nepřeruší ani smrt (viz lidová balada *Osiřelo dítě* či úvodní báseň z Erbenovy *Kytice*). Metafora vítězství mateřské lásky nad smrtí vyjadřuje hloubku a bezmeznost tohoto citu

V opozici k typické matce jakožto osobě milující, pečující a ochraňující stojí v tradičním obrazu světa **matky „krkavčí“**, **macechy** a **tchyně**. Vyznačují se nejen absencí výše zmíněných pozitivních vlastností, ale často i jejich pravým opakem. Bezcitné matky (*krkavčí matka/máma*, SČFI) se chovají ke svým dětem zle až krutě a zcela se tak odlišují od matek typických. Podobně negativně je v tradičním obrazu světa hodnocena i macecha (*chovat se macešsky*, SČFI) a tchyně (*Každá tchyně velká svině*, Bitt.), u níž je exponován především negativní vztah ke snaze (*Každá svekruše zlá na nevěstu*, Kr., *Kočku bijí, a nevěstu miní*, Kr.). Tradiční obraz macechy a tchyně výrazně formuje opozice „vlastní a cizí“.

Další významový okruh spojený s matkou se týká **výchovy dítěte**. Matka je **vzorem** pro dítě, jeho **rádkyní** a **učitelkou**, která je vychovává, učí a formuje (*Kulka se chybí, ale nechybí se matčino slovo*, Kr., *mateřský jazyk*, SČFI). Svou autoritu uplatňuje někdy i bitím, avšak to je v souladu s pozitivním obrazem matky jemné, „pro dobro“ dítěte (*Matčiny ruce, i když bijí, měkky*, Čel., *Matčiny rány nebolejí*, Bitt.). Model matky vychovávající, moudře řídící se přenesl z rodiny i jinam, zejm. do církevního prostředí (*matka velebná*, Jung., *matka křestní*, SSJČ).

V tradičním obrazu světa se poněkud liší různé aspekty výchovy podle pohlaví dítěte –

¹ Neruda, 1956

jiné jsou akcentovány ve vztahu k dceři a jiné ve vztahu k synovi. Významné místo zaujímá především **vztah matky a dcery**. Pro dceru je matka **vzorem** a má na ni zásadní vliv. Poukazuje se na jejich velkou **podobnost**, dcera je kopií své matky, o čemž svědčí přísloví *Jaká matka, taká dcera* (Flajš.) a jeho četné varianty. Mezi oběma ženami je silné pouto a vždy drží při sobě (*Vezmi si matky s dcerou, ty tobě hlavu zderou*, Jung.). Pro **syna** je matka také autoritou, vychovatelkou a rádkyní (*Vojáci jedou k horám, / kde já se, mámo, schovám? / „Schovej se, synu můj, kde chceš, / když mne poslouchat nechceš“*, Erb.), avšak vzorem je pro něj otec (*Po matce dcera, po otci syn*, Flajš.).

Poslední, ovšem velmi podstatný a vlastně v jistém smyslu prvotní je významový okruh spojený se základní činností matky, tedy s **rozením**. Rození stojí v základním významu slova matka (*matka = žena, která porodila dítě, rodička*, PSJČ), a ačkoli dnes existují různé typy matek (adoptivní, náhradní, genetické atd.), matkou prototypovou je nadále žena, která dítě porodila a zároveň o ně pečuje. Rození dětí bylo tradičně chápáno jako poslání ženy (neplodnost bývala stigmatem, negativně byly vnímány „staré panny“).

Za velmi specifické je v tradičním obrazu světa považováno **období těhotenství, porodu a šestinedělí**. Věřilo se, že žena je během něj vystavena zvýšenému působení zlých sil a nachází se v trvalém ohrožení nebo jej sama může způsobit. Toto období proto znamenalo pro ženu izolaci a podřizování se různým omezením (*živá nemoc, ČSVS, v koutě ležeti*, Jung.). **Porod** je v jazyce konceptualizován jako bytostná činnost matky (*Otec plodí, matka rodí*, Jung.) a zároveň těžká práce provázená velkými bolestmi a obtížemi (*to je porod = vzniká to s obtížemi*, SSJČ). K obrazu matky pečující o malé dítě patří také **kojení**. První výživa dětí se nazývá po matce *mateřské mléko* a dříve se věřilo, že má na dítě nevratný formativní vliv (*sát do sebe něco s mateřským mlékem*, SSJČ).

Běžná lidská zkušenost, že matka přivádí dítě na svět, stojí v základu metafory matky jakožto **původu, začátku** či **zdroje** něčeho (*matka vlast*, SSJČ, *matka země*, SČFI, *Praha, matka měst*, SSJČ, *Pilnost je matka moudrosti*, Bitt.). Tuto souvislost najdeme i v příbuzenství slova *matka* s lat. *matricula* (pramen, počátek) a *materia* (hmota). Stejná metafora stojí i v základu pojmenování *matka, matička* pro mateřský kvásek či plodonosnou větvíčku (ČSVS). Slovo *matka* je tedy odedávna spojeno s významem něčeho původního a základního.

5 Stará žena v českém tradičním obrazu světa

Jestliže dívčí stadium bylo obdobím působení dostředivé síly směrem k naplnění životního poslání, stárí znamenalo naopak sílu odstředivou. S odcházející plodností žena ztrácela pro

tradiční společnost na ceně. Jazykový obraz staré ženy proto charakterizuje z hlediska hodnot ambivalence. Na jedné straně v něm představuje přínos její životní **moudrost** a **zkušenost**, ovšem na straně druhé zde **chybí podstatné atributy ženství** – krása (přitažlivost) a schopnost rodit děti. Staré ženy, mnohdy vdovy bez mužského poručníka, jako by se vymkly ze společenského řádu. Prázdné místo po jejich boku pak zaujal, obrazně řečeno, čert. V tradičním jazykovém obrazu světa tak vystupuje do popředí především jejich **schopnost škodit**.

Z hlediska fyzických vlastností charakterizuje tradiční obraz staré ženy především **ztráta krásy** (*Škoda je pěkný ženy a pěknýho koně, když zestárnou*, Bitt.), staré, **sešlé tělo**, jež se v jazyce stalo zdrojovou metaforou mnohých lidových pojmenování (např. *babka* = houba s rozpraskaným kloboukem, *sýkora* s šedavým zbarvením aj.) a také **ukončení schopnosti reprodukce**, na niž v jazykovém obrazu světa poukazuje například nepřijatelnost starých žen v roli nevěsty (*Vdávala se stará baba, / vdávala se babice: / měla sukni roztrhanou / a bez nártů střevíce*, Erb., *Kde děvčat nemají, i báby se vdávají*, Bitt.).

Pokud zkoumáme duševní vlastnosti staré ženy fixované v jazyce, setkáme se s dvojitým stereotypem, negativním a pozitivním. **Negativní stereotyp** zde převažuje. V jeho rámci je se starou ženou spojována řada **špatných vlastností** – nosí smůlu (*potkat babu je smůla*, SSJČ), představuje nebezpečí, neštěstí, nepříjemnosti (*Štír, had a žába, mnich, čert a bába, Němec, Žid a hovno – to vše jest sobě rovno*, Flajš.). Jejimi zbraněmi jsou zejména **pomluvy** (*babské drby/klepy*, SČFI, *klepavá bába / baba jedu*, ČSVS), ale také nekalé **magické praktiky**. Schopnost starých žen škodit a jejich propojení s temnými silami jsou v tradičním obrazu světa vyjádřeny spoluprací s čertem/d'áblem (*Kam čert nemůže, (tam) nastrčí bábu/ženskou*, SČFI, *Co nemůže d'ábel dovésti, to baba vše hledí svésti*, Kr.). Spojení s magií je významnou složkou obrazu starých žen. Bývaly podezřívány z **čarodějnictví** (*Na ohništi pod komínem / sedí babka svlečená; / podkuřuje sebe blínem, / maže nohy, ramena*);² napomáhal tomu i fakt, že se vyznaly v bylinách (srov. názvy bylin *babí ucho*, *babí hněv*, *babí zub*), díky nimž mohly léčit i škodit.

Role **léčitelky** je spolu s úlohou **rádkyně** a **vědmy** důležitou součástí **pozitivního stereotypu** staré ženy. Do něj se promítají především **moudrost** a **zkušenost** jakožto významné kladné vlastnosti. V tradičním obrazu světa představují staré ženy moudré a zkušené osoby schopné poradit (srov. *babo rad'*, SSJČ, *babské rady*, SSJČ) a léčit (*babka kořenářka*, ČSVS). Jsou nadány zvláštními schopnostmi vidět, co jiným zůstává utajeno (*Sedí babka při ohnisku, /*

² Erben, 1893

*měří vodu z misky v miskou, // dvanáct misek v jedné řadě. / Pán u baby na poradě).*³

Se zkušeností a léčitelkou schopností souvisí i role starších žen jakožto **pomocnic při porodu**, tzv. *porodních babiček*. Porod byl po staletí výlučnou záležitostí ženské komunity. V tradičním obrazu světa starší zkušená žena pomáhá dítěti na svět a je nositelkou a udržovatelkou tradic spojených s narozením. Lidovou vírou, že úkony porodní báby po narození dítěte mají vliv na jeho budoucí osud a povahu, dokládá v jazyce např. frazém *bába ho koupala v příliš horké vodě* (Zaor.), označující prchlivého člověka.

Vztah k dítěti a péči o ně najdeme také u další významné kladné polohy stereotypu spojeného se starou ženou – u **babičky v rodině**. O její důležité roli v rodinném kruhu svědčí mimo jiné fakt, že slovo *bába* je z hlediska etymologie původně žvatlavé dětské slovo, jedno z prvních, která se děti naučí říkat (Rej.).

6 Obraz ženského těla v češtině

Důraz na tělesnost prostupuje celým jazykovým obrazem ženy. Biologicky daná specifika v ustrojení ženského těla mnohdy stála v základu společenských zvyklostí a norem, jimiž se tradiční společenství k ženám vztahovalo. Výše jsme např. mj. poukázali na zásadní význam plodnosti, na společenskou úlohu panenství či na to, jak nazírání žen jakožto slabšího pohlaví zakládá tradiční rozdělení mužských a ženských rolí. To vše svědčí o významném **propojení přírody a kultury** v jazykovém obrazu ženy.

Specifika ženského těla (oproti mužskému) jsou v jazykovém obrazu světa reprezentována především některými jeho částmi (a příslušnými somatismy), dále určitými výlučně ženskými tělesnými pochody, způsoby odívání a úpravou zevnějšku. Jde jednak o rozdíly biologicky dané, jednak o odlišnosti podmíněné kulturně. Mezi rozdíly determinované biologicky patří zejména **tělesná konstituce, pohlavní orgány** a také **schopnost rodit a kojit**. Kulturní odlišnosti představuje především specifický ženský **oděv** a **způsob úpravy vlasů**.

Pokud zkoumáme typický **vzhled** ženy ukotvený v jazyce, jako velmi exponovaná vlastnost zde vystupuje **krása** (ženy = *krásné, sličné, pěkné pohlaví*, ČSVS). Tradičně je spojována především s mládím (je nedílnou součástí stereotypu vázaného k dívce, viz výše). Z jazykového obrazu můžeme vyčíst i význam ženské krásy pro muže. Ti jsou jí velmi přitahováni (*Co to máš, děvečko, / co to máš za krásu? / Dyž na tě pohlednu, / celé se zatřasu*, Suš.), a současně příslovími varováni, aby jí při výběru manželky nepřikládali příliš zásadní

³ Erben, 2013

význam (*Kdo se žení pro pouhou krásu, mívá v noci hody, a ve dne hlady*, Kr., *Krásu ženy nečiní muže bohatým*, Bitt.).

Z **biologických daností** ženského a mužského těla mají v jazykovém obrazu světa důležité místo **tělesná konstituce** a **pohlavní orgány**. Ženské tělo je drobnější, mužské mohutnější, svalnatější. Tento fakt vedl v naší kultuře a jazyce ke konceptualizaci mužů jakožto **silného pohlaví** a žen jakožto **pohlaví slabého** (*silné/silnější* a *slabé/slabší pohlaví*, SČFI).

Do tabuové oblasti jazyka nahlížíme, pokud zkoumáme oblast **pohlavních orgánů**. Právě ony slouží (již při narození) jako kritérium pro uznání osoby za ženu či muže, což se v jazyce potvrzuje faktem, že některé jejich názvy (zprav. vulgární) jsou současně **metonymickými označeními ženy či muže**. Většinou jde o nadávky (*píča, čurák, kokot*, SNČ). Názvy ženských pohlavních orgánů (od spisovných až po vulgární) mají různorodou motivaci; jsou odvozeny mimo jiné zejména od jejich funkce (*rodidla*, ČSVS), umístění na těle (*klín*, ČSVS) nebo jsou utvořena pod vlivem tabu (*hanba ženská*, Jung.). Ve starší češtině se v pojmenování těchto orgánů a všeho, co souviselo s plozením a rozením, uplatňovaly často metafory zemědělství a zahradničení (*růžová zahrádka* = genitál rodičky). Obecně můžeme shrnout, že řada pojmenování z této oblasti je tvořena pod vlivem společenského tabu a hojně se zde uplatňuje tabuová generalizace (*ženský lékař*, SSJČ, *dostala to*, SNČ).

Mezi biologicky determinovaná specifika ženského těla patří také odlišný vývoj prsní žlázy. Ženská **prsa** jsou na rozdíl od mužských ustrojena ke **kojení** dítěte. Zatímco dnešní název *prs* etymologicky souvisí s umístěním na těle (zřejmě z **perk-* „žebro“, Rej.), stará čeština danou část těla nazývala podle jeho funkce *cecek* či *cecík*, tedy výrazy odvozenými od lexému *cucat* (Rej.). Kojení neslouží jen jako krmení, ale kontakt s matkou dítě současně uklidňuje a navozuje mu příjemné pocity. Odtud pramení další význam lexému *kojit*, totiž „utěšovat, konejšit, uklidňovat“ (*kojit zvědavost*, ČSVS).

Do jazykového obrazu ženského těla se promítají také specifické stavy a pochody, jakými jsou **menstruace**, **těhotenství** a **porod**. V jazyce k nim existují četná synonyma, z nichž mnohá byla odvozena od prožitku bolesti, zátěže, nevolnosti či chápání těchto procesů jako nemoci či ohrožení (*menstruace* = *nemoc ženská, potíže, nesnáze, trápení*, Jung., ČSVS, *těhotná* = *obtěžkaná, obtížená, těžká, s útězkem*, ČSVS, *porod* = *těžká/bolestná chvíle/hodinka*, ČSVS). V jejich pojmenování se projevuje tabu (*mít to, být v tom*) související i s faktem, že tyto stavy a procesy byly považovány za nečisté a nebezpečné (srov. *nemoc ženská*, Jung., *očistky*, SSJČ).

Mezi **kulturně podmíněné odlišnosti ve vzhledu žen a mužů** patří především typický **oděv**, po staletí striktně daný. Jako ženský a mužský atribut fungují v jazykovém obrazu světa

především sukně a kalhoty. **Sukně** je natolik spojená se ženou, že ji může v jazyce metonymicky zastupovat (žena = *sukně, suknička*, ČSVS). Spolu s některými dalšími součástmi ženského oděvu (zástěra, Jupka, spodnička) symbolizuje sukně **erotickou přitažlivost žen pro muže** (*běhat za sukněmi, sukničkář*, SSČ). Vyjadřuje i **tradiční genderové role ženy** (*chodit v sukních*, SČFI) a **ochranitelskou roli matky** (*držet se máminy sukně*, SČFI).

Na pomezí přírody a kultury stojí ženské **vlasý**, od přírody hustší než vlasý mužské. Ženy je proto nosily odnepaměti dlouhé, móda kratších účesů se prosadila až po první světové válce. V mnoha jazycích najdeme ekvivalenty přísloví *Dlouhé vlasý, krátký rozum* (Bitt.), v němž **dlouhé vlasý ženu metonymicky zastupují**. Jak bylo uvedeno, své vlasý směly dříve dávat na odív pouze neprovdané dívky, vdané ženy si je zakrývaly šátky, čepci či klobouky (*být pod čepcem*, SČFI, *uvázat si šátek na babku*, SČFI). Významnou součástí tradiční svatby byl rituál čepení, při němž se nevěstě zkracovaly vlasý a hlava se pokrývala čepcem (*A už je lóčka vesečená, už je Kačenka začepená. A kdož jo čepil? Všeci ledi, já se jo vezmo, mně se líbí*, Suš.). Tím byla přijata do společenství vdaných žen. Způsob úpravy vlasů a jejich (ne)zakrytí tedy dříve jasně vypovídal o statusu ženy.

7 Shrnutí – struktura obrazu/stereotypu ženy a jeho profily

Z výzkumu představeného v disertační práci vyplývá, že **obraz/stereotyp ženy je vnitřně strukturován** do čtyř poloh: **DÍVKA (PANNA)**, **MANŽELKA**, **MATKA** a **STARÁ ŽENA**, jak je zakresleno níže na schématu č. 1. Tyto polohy se vydělují na základě tří aspektů (profilů), od nichž se způsob konceptualizace ženy může odvíjet; ty jsou zobrazeny schématem č. 2: jde o profil **VZHLEDU**, profil **ROLE/FUNKCE** a profil **VĚKU**. Jednotlivé polohy obrazu/stereotypu vykazují jak rysy společné, tak specifické pro každou z nich.

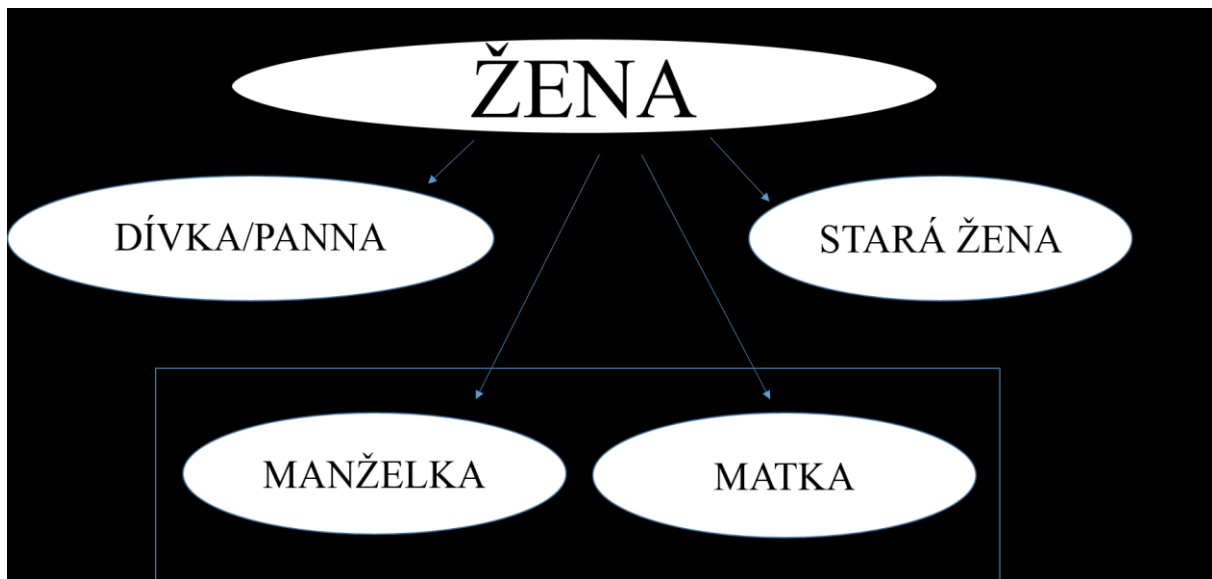

Schéma 1 – Struktura obrazu/stereotypu ženy

7.1 Společné rysy jednotlivých poloh stereotypu

Společné rysy tvoří jádro tradičního stereotypu ženy. Jeho centrální polohu představuje **žena v plodném věku**, tedy (s ohledem na společenské role s tím spojené) **MATKA a MANŽELKA**; jde o **prototypové realizace pojmu ŽENA**. **DÍVKA a STARÁ ŽENA** tvoří **polohy krajní**, periferní, jak je patrné ze schématu č. 1. Klíčový význam má v tradičním obrazu ženy **plodnost a rození dětí**. Tyto funkce jsou zásadní pro zachování společnosti v aspektu biologickém i sociálním a v jazykovém obrazu světa jsou prototypovou realizací jednoho z pólů opozice „vlastní – cizí“. Stereotyp spojený s matkou je tedy velmi pozitivní. Mateřství dříve tvořilo jednotu s manželstvím (jejich rozštěpení v podobě nemanželského mateřství či nenaplnění mateřské role v manželství z důvodu neplodnosti znamenalo společenské odsouzení a perzekuci). Proto je poloha **MATKA** na schématu č. 1 propojena s polohou **MANŽELKA**; obě společně ve své jednotě tvoří centrum obrazu/stereotypu ženy.

Význam fertility však prostupuje i krajními polohami obrazu/stereotypu ženy, znázorněnými na schématu č. 1 jako **DÍVKA (PANNA) a STARÁ ŽENA**. **Dívčí fáze** představuje v jazyce **přípravu na budoucí mateřskou roli** a postupné dozrávání k ní. Jde o příslib budoucí sexuality a plodnosti, které jsou v obrazu dívky již latentně přítomny, avšak smějí se uplatnit až v manželství. Proto je **DÍVKA (PANNA)** v rámci schématu zobrazena jako jedna ze dvou poloh periferních. Stejně tak představuje periferní polohu pojmu **ŽENA** na schématu č. 1 **STARÁ ŽENA**, protože **sexualita a plodnost** v jejím případě **ustupují do pozadí**. Absence fertility (a přitažlivosti/krásy) obraz/stereotyp staré ženy formuje negativně.

Jak bylo naznačeno, svébytným způsobem ženskou plodnost doplňuje také **krása**, jakožto další významná vlastnost prostupující všemi čtyřmi polohami obrazu/stereotypu ženy. Nejsilněji se projevuje v obrazu dívky, neboť je tradičně spojována především s mládím. Krásné, zdravé, dívčí tělo přitahuje muže a je znakem potenciální plodnosti. V obrazu provdané ženy se krása stává vlastností ambivalentní (vdaným ženám již nepříslušelo dávat ji veřejně na odiv, byla určena jen pro manžela), ustupuje do pozadí, svým významem ji překrývá fertilita. V tradičním obrazu staré ženy nacházíme (stejně jako tomu bylo v případě plodnosti) antipól této vlastnosti, tedy ošklivost, a z toho opět plynoucí negativní stereotyp.

Do jednotlivých poloh obrazu/stereotypu ženy se v neposlední řadě promítá také **podřízená role** ženy v rodinné hierarchii. Mladá dívka je podřízena svým rodičům, po svatbě přechází do poručnictví manželova, který je hlavou rodiny. Vymanění z této role pozorujeme v obrazu staré ženy a vdovy a opět je spojeno spíše se stereotypem negativním.

7.2 Specifické rysy jednotlivých poloh stereotypu

Vedle aspektů společných všem polohám obrazu/stereotypu ženy nese každá z nich také své vlastní, **specifické charakteristiky**. U **dívky** se z významnějších především vlastností souvisící s **mládím** (krása, zdraví, hbitost), **nezkušeností** a přípravou k manželství a mateřství (potřeba výchovy). Protipól tvoří v jazyce **stará žena**, jejíž typické vlastnosti vycházejí ze **stáří** (sešlé tělo), životní **moudrosti** a **zkušenosti** (schopnost pomáhat) a současně z jakéhosi **vymknutí se z ženské role a ze společenské kontroly** (inklinace ke zlu, schopnost škodit). V jazykovém obrazu **manželky** vystupuje do popředí svazek s mužem a jeho komplementární uspořádání (striktní rozdělení rolí). Stereotyp spojený s dobrou a špatnou manželkou je utvářen na základě **podřízeného vztahu k manželovi a vztahu k domu a domácím pracím**. S rolí manželky souvisí bezprostředně i role **matky**, neboť manželství a mateřství mělo tradičně tvořit jednotu. V centru jazykového obrazu matky stojí **vztah k dítěti**, jenž zahrnuje jeho **přivedení na svět**, láskyplnou a ochraňující mateřskou **péči** a **výchovu**. Role matky byla vždy vysoce ceněna, což se odráží ve velmi pozitivním stereotypu.

7.3 Profily spojené se stereotypem ženy

Profily tvoří z hlediska struktury obrazu/stereotypu ženy tzv. **konotační centra**, tedy jakési uzlové body, z nichž vyrůstají konotace se ženou spojené. Nejde o samostatné významy, nýbrž o různé aspekty (či varianty) významu. Z našeho výzkumu vyplývá, že v rámci

obrazu/stereotypu ženy se vydělují tři profily, zachycené na schématu č. 2: profil VZHLEDU, ROLE/FUNKCE a VĚKU.

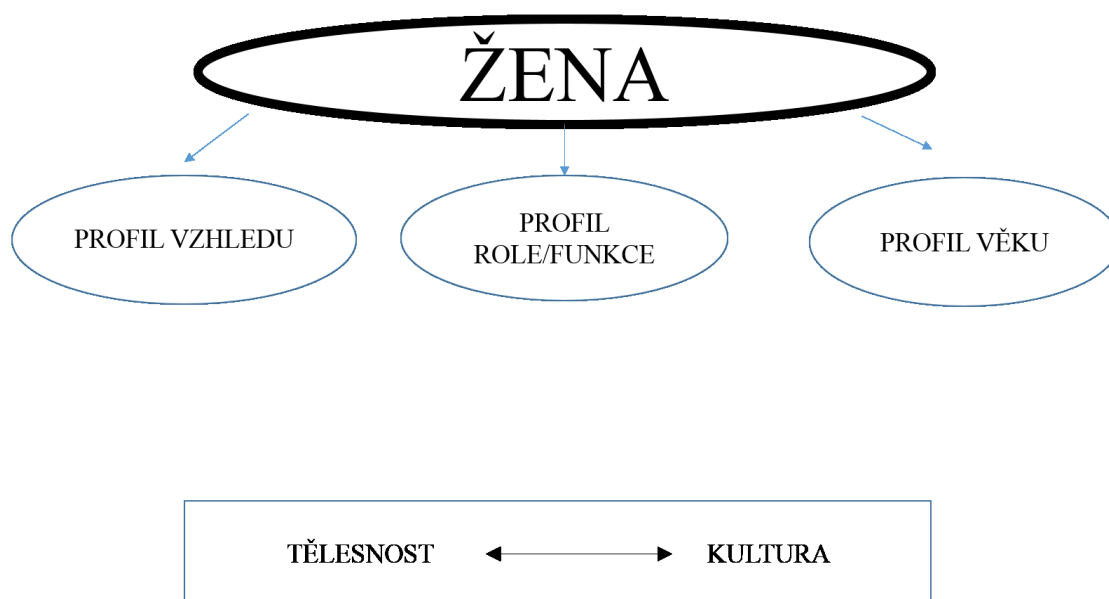

Schéma 2 – Profily stereotypu ženy

Způsob, jakým jsou tyto profily (aspekty významu) v jazyce realizovány, poukazuje k **vzájemnému působení biologických a kulturních faktorů** v utváření tradičního obrazu ženy (viz schéma č. 2). Například plodnost a do jisté míry i krása jsou vlastnostmi determinovanými biologicky, avšak společnost kolem nich vystavěla řadu kulturních norem a vzorců chování. V případě fertility odrážejí především křesťanskou morálku (zejm. ostře rozlišená legitimní a nelegitimní reprodukce), ale některé sahají i do hlubší minulosti (např. tabu spojené s menstruací, těhotenstvím, porodem a šestinedělím). Je evidentní, že od biologických daností ženského těla jsou v tradičním obrazu světa odvozeny normy kulturní (viz např. konceptualizace žen jako slabšího, a tudíž podřízeného pohlaví, panenství a jeho společenská funkce, staré ženy jako nežádoucí nevěsty aj.); tradiční obraz ženy v jazyce je tak výrazně determinován jak biologicky, tak kulturně.

7.4 Závěr

Obraz ženy popsany v této práci se může jevit z dnešní perspektivy v mnohém zastaralý a také schematický. Opravdu jsme se totiž zaměřili především na **tradiční stereotypy** spojené se ženou, které se v jazyce utvářely v průběhu minulých století. Schematičnost vyplývá z jejich samotné podstaty – jde o fragmenty jazykového obrazu světa, idealizované obrazy skutečnosti

zobrazující především jazykovou reflexi reality, nikoli realitu samotnou (srov. Bartmiński, 2016; Vaňková–Vodrážková–Zbořilová, eds., 2017). Víme, že jazykový obraz světa má **výběrový charakter**, k některým aspektům skutečnosti obrací větší pozornost, jiné třeba zcela opomíjí (srov. Vaňková et al., 2005: 54), a to se ukazuje i zde.

Jazykový obraz světa v sobě obsahuje **hodnocení**; v tradičním obrazu ženy se projevují postoje a hodnoty dřívější společnosti, v mnohém odlišné od těch dnešních. Významnou roli zde hraje navíc **mužská perspektiva** (výrazně je to patrné např. u stereotypu spojeného s dobrou a špatnou manželkou). Je jisté, že jazykový obraz ženy v dnešním jazyce se od onoho tradičního v řadě aspektů odlišuje. **Dynamičnost** a proměnlivost je ostatně, jak známo, jedním z podstatných rysů jazykového obrazu světa. Na druhé straně by ovšem bylo mylné domnívat se, že nic z tradičního obrazu ženy dnes již nesdílíme. Jak jsme ukázali, i v dnešním jazyce a kultuře zůstává mnohé z původního obrazu světa zachováno. Některé tradiční stereotypy spojené se ženou sice ustoupily do pozadí, protože již neodpovídají dnešnímu vidění světa, alespoň z pohledu většinové společnosti (např. nutnost uchovat panenství do svatby, omezení sexuality na manželství), jiné jsou však v jazyce a kultuře více či méně dosud sdíleny (např. velmi pozitivní stereotyp spjatý s mateřstvím, spojování ženy s domácími pracemi aj.).

Těžko bychom mohli pochopit obraz soudobé ženy bez poznání onoho tradičního, který se vepsal do jazyka v průběhu staletí. Můžeme se zde inspirovat terminologií sociologickou: *„každý sociální problém má v sobě genetický klíč, anebo, méně obrazně, (...) ve společnosti ničemu nemůžeme porozumět, pokud se nebudeme dívat na stav současný jako na výslednici stavů, ze kterých povstal“* (Možný, 2006: 10). Slova předního českého sociologa lze vztáhnout i na jazykový obraz světa. Také jazyk obsahuje jakýsi genetický klíč a ukrývá v sobě mnohé z minulosti; jeho poznání osvětluje a nově zvýznamňuje přítomné. Naše práce by tak mohla sloužit do budoucna jako určitá báze pro popis moderního, současného obrazu ženy, který se na pozadí onoho tradičního postupně utvářel spolu s dramatickými společenskými změnami teprve přibližně v posledních sto letech.

Výběr ze seznamu použité literatury

Primární literatura

- Bittnerová, D. – Schindler, F. (1997): *Česká přísloví: soudobý stav konce 20. století*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-440-3.
- Čelakovský, F. L. (2000): *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích*. Praha: Lika klub. ISBN 80-86069-04-4.
- Čermák, F. – Hronek, J. – Machač, J. (2009): *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 1 – 4*. Praha: Leda. ISBN 978-80-7335-215-8.
- Červená, V. et al. (2006): *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Praha: Academia. ISBN 80-200-1446-2.
- Červenka, M. – Blahoslav, J. (1970): *Česká přísloví*. Praha: Odeon.
- Dunovský, J. (1883): *Žena v písni lidu slovanského: mosaika*. Praha: J. Otto.
- Erben, K. J. (1893): *Kytice z básní Karla Jaromíra Erbena*. Praha: Nákladem Aloise Hynka.
- Erben, K. J. (2011): *Prostonárodní české písně a říkadla* [online]. Praha: Městská knihovna v Praze. Cit. 19. 3. 2017. Dostupné z WWW: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/64/89/81/prostonarodni_ceske_pisne_a_rikadla.pdf.
- Erben, K., J. – Otruba, M. (ed.) – Stejskal, T. (ed.) (2013): *Kytice; České pohádky*. Brno: Host. ISBN 978-80-7294-803-1.
- Flajšhans, V. – Mokienco, V. M. (ed.) – Stěpanova, L. (ed.) (2013): *Česká přísloví: sbírka přísloví a pořekadel lidu českého v Čechách, na Moravě a v Slezsku: přísloví staročeská*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3329-5.
- Haller, J. (1969): *Český slovník věcný a synonymický 1*. Praha: SPN.
- Haller, J. – Šmilauer, V. (ed.) (1974): *Český slovník věcný a synonymický 2*. Praha: SPN.
- Haller, J. – Šmilauer, V. (ed.) (1997): *Český slovník věcný a synonymický 3*. Praha: SPN.
- Havránek, B. (ed.) et al. (1989): *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia.
- Hugo, J. (ed.) (2009): *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. Praha: Maxdorf. ISBN 978-80-7345-198-1.
- Traxler, J. – Jeník z Bratřic, J. (1999): *Písně krátké Jana Jeníka rytíře z Bratřic 1*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky. ISBN 80-85010-39-9.
- Jungmann, J. – Petr, J. (ed.) (1989–1990): *Slovník česko-německý*. Díly 1–5. Praha: Academia.
- Klégr, A. (2007): *Tezaurus jazyka českého: slovník českých slov a frází souznačných, blízkých a příbuzných*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-920-1.
- Kraus, K. (ed.) (1931): *Česká přísloví*. Praha: Aventinum.

- Machek, V. (1968): *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Academia.
- Neruda, J. – Vodička, F. (ed.) (1956): *Básně. II*. Praha: SNKLHU.
- Ouředník, P. (2005): *Šmírbuch jazyka českého: slovník nekonvenční češtiny 1945–1989*. Praha: Paseka. ISBN 80-7185-638-X.
- *Příruční slovník jazyka českého* (1935–1957). Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Rejzek, J. (2012): *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda. ISBN 978-80-7335-296-7.
- Sušil, F. – Václavek, B. – Smetana, R. (eds.) (1998): *Moravské národní písně: s nápěvy do textu vřaděnými*. Praha: Argo. ISBN 80-7203-096-5.
- Zaorálek, J. (2000): *Lidová rčení*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0824-1.

Sekundární literatura

- Bartmiński, J. (ed.) (1999): *Słownik stereotypów i symboli ludowych*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. ISBN 83-227-1377-0.
- Bartmiński, J. (2007): Čím se zabývá etnolingvistika?. *Slovo a smysl*, 4, s. 299–309. ISSN 1214-7915.
- Bartmiński, J. – Niebrzegowska-Bartmińska, S. (2007): Profily a subjektová interpretace světa. *Slovo a smysl*, 4, s. 310–321. ISSN 1214-7915.
- Bartmiński, J. – Panasiuk, J. (2010): Stereotypy językowe. In: J. Bartmiński, (ed.), *Wpółczesny język polski*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 371–395. ISBN 978-83-227-3178-9.
- Bartmiński, J. – Vaňková, I. (ed.) (2016): *Jazyk v kontextu kultury: dvanáct statí z lublinské kognitivní etnolingvistiky*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-2883-7.
- Bielenin-Lenczowska, K. (2008): *Rodzina, ród, pokrewieństwo w perspektywie lingwistyczno-antropologicznej*. Warszawa: Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego. ISBN 978-83-6663-83-2.
- Bielińska-Gardziel I. (2009): *Stereotyp rodziny we współczesnej polszczyźnie*. Warszawa: Slawistyczny ośrodek wydawniczy. ISBN 978-83-89191-84-7.
- Brouček, S. – Jeřábek, R. (eds.) (2007): *Lidová kultura: národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Mladá fronta. ISBN 978-80-204-1450-2.
- Burešová-Wania, I. (2003): *Jezykowy obraz kobiety (Na podstawie wybranych polskich i czeskich czasopism dla kobiet)*. Doktorská disertační práce. Olomouc: Filozofická fakulta

Univerzity Palackého.

- Číhal, P. (ed.) (2017): *Erotika v lidové kultuře*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti. ISBN 978-80-87671-33-7.
- Geist, B. (1993): *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing. ISBN 80-85605-28-7.
- Habartová, R. – Holubová, M. (eds.) (2011), *Svět mužů a žen: muž a žena ve svědectvích lidových tradic*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti. ISBN 978-80-86185-97-2.
- Holmanová, A. (2009): *Žena v českém jazykovém obrazu světa*. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta.
- Christou, A. (2012a): Male and Female Work in Czech Linguistic Picture of the World. In: M. Abramowicz – J. Bartmiński – I. Bielińska-Gardziel (eds.), *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów I*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 159–170. ISBN 9788377842775.
- Christou, A. (2012b): Silné a slabé pohlaví? Stereotypy spojené s ženami a muži v češtině. In: A. Mikołajczuk – K. Waszakowa (eds.), *Odkrywanie znaczeń w języku*. Varšava: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, s. 200–209. ISBN 978-83-235-0993-6.
- Christou, A. (2012c): Tělesnost v českém jazykovém obrazu muže a ženy. In: I. Vaňková (ed.), *Tělo, smysly, emoce v jazyce*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace, s. 122–136. ISBN 978-80-7308-443-1.
- Christou, A. (2016): Panna a baba: tradiční obraz ženy v proměnách života. In: L. Saicová Římalová – I. Vaňková – J. Wiendl (eds.), *Lidský život a každodennost v jazyce*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 87–94. ISBN 978-80-7308-703-6.
- Christou, A. (2017): Kam čert nemůže, nastrčí bábu: stará žena v tradičním obrazu světa. In: V. Čurdová – R. Zbořilová (eds.), *Horizonty kognitivně-kulturní lingvistiky: schémata a stereotypy v mluvených a znakových jazycích*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 198–208. ISBN 978-80-7308-727-2.
- Kajfosz, J. (2001): *Językowy obraz świata w etnokulturze Śląska Cieszyńskiego*. Czesky Cieszyn: PROprint. ISBN 80-238-7627-9.
- Karlík, P. (ed.) – Nekula, M. (ed.) – Pleskalová, J. (ed.) (2016): *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN. ISBN 978-80-7422-480-5.
- Kedron, K. (2014): *Genderové aspekty ve slovanské filologii (na materiálu běloruštiny, polštiny a češtiny)*. Praha: Nakladatelství Karolinum. ISBN 928-80-246-2221-7.
- Krawczyk-Tyrpa, A. (1999): Atrybuty mężczyzn i kobiet utrwalone w polszczyźnie. In: J. Adamowski – S. Niebrzegowska (eds.), *W zwierciadle języka i kultury*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 427–433. ISBN 832271498X.

- Lenderová, M. (2016): *K hříchu i k modlitbě: žena 19. století*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3540-8.
- Lenderová, M. – Kopiczková, J. – Burešová, J. – Maur, E. (eds.) (2009): *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-988-1.
- Lenderová, M. – Jiránek, T. – Macková, M. (2013): *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1683-4.
- Možný, I. (2006): *Rodina a společnost*. Praha: Slon. ISBN 80-86429-58-X.
- Nünning, A. – Trávníček, J. – Holý, J. (eds.) (2006): *Lexikon teorie literatury a kultury: koncepce – osobnosti – základní pojmy*. Brno: Host. ISBN 80-7294-170-4.
- Navrátilová, A. (2004): *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad. ISBN 80-7021-397-3.
- Navrátilová A. (2012): *Namlouvání, láska a svatba v české lidové kultuře*. Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-238-5.
- Nowosad-Bakalarczyk, M. (2009): *Pleć a rodzaj gramatyczny we współczesnej polszczyźnie*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. ISBN 978-83-227-3027-0.
- Pacovská, J. – Vaňková, I. – Wiendl, J. (eds.) (2010): *Obraz člověka v jazyce. Obraz člověka v literatuře*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta. ISBN 978-80-7308-324-3.
- Ratajová, J. – Storchová, L. (eds.) (2008): *Nádoby mdlé, hlavy nemající?: diskursy panenství a vdovství v české literatuře raného novověku*. Praha: Scriptorium. ISBN 978-80-86197-95-1.
- Ratajová, J. – Storchová, L. (eds.) (2009): *Žena není příšera, ale nejmilejší stvoření Boží: diskursy manželství v české literatuře raného novověku*. Praha: Scriptorium. ISBN 978-80-87271-08-7.
- Ratajová, J. – Storchová, L. (eds.) (2013): *Děti roditi jest Božské ovotce: gender a tělo v českojazyčné babické literatuře raného novověku*. Praha: Scriptorium. ISBN 978-80-87271-76-6.
- Saicová Římalová, L. (ed.) (2004): *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky I*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. ISBN 80-7308-072-9.
- Saicová Římalová, L. (ed.) (2007): *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky II*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. ISBN: 978-80-7308-212-3.
- Saicová Římalová, L. – Vaňková, I. – Wiendl, J. (eds.) (2016): *Lidský život a každodennost v jazyce*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. ISBN 978-80-7308-703-6.
- Schipper, M. (2018): *Nikdy si neber ženu s velkýma nohama: ženy v příslovích z celého světa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7422-543-7.
- Šlédrová, J. (ed.) (2007): *Obraz světa v jazyce II*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. ISBN 978-80-7308-213-0.

- Tarcalová, L. (ed.) (2010): *Tělo jako kulturní fenomén*. Uherském Hradiště: Slováké muzeum. ISBN 978-80-86185-89-7.
- Tolstoj, N. I. (2016): *Magie slova a textu: moskevská etnolingvistická škola*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2880-6.
- Vaňková, I. (1999a): Člověk a jazykový obraz (přirozeného) světa. *Slovo a slovesnost*, 60, s. 283–292. ISSN 0087-7031.
- Vaňková, I. (1999b): Kognitivně-kulturní inspirace z Polska. *Slovo a slovesnost*, 60, s. 214–224. ISSN 0087-7031.
- Vaňková, I. (ed.) (2001): *Obraz světa v jazyce*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. ISBN 80-7308-005-2.
- Vaňková, I. (2007b): *Nádooba plná řeči: (člověk, řeč a přirozený svět)*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1122-8.
- Vaňková, I. (2009): Kognitivní lingvistika v kulturních souvislostech. In: D. Krámský (ed.), *Kognitivní věda dnes a zítra*. Liberec: Nakladatelství Bor, s. 243–256. ISBN 978-80-86807-55-3.
- Vaňková, I. (2010): Úvodem: na cestě ke kognitivní (etno)lingvistice. *Slovo a slovesnost*, 71, s. 245–249. ISSN 0087-7031.
- Vaňková, I. (ed.) (2012): *Tělo, smysly, emoce v jazyce*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 978-80-7308-443-1.
- Vaňková, I. et al. (2005): *Co na srdci, to na jazyku: kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0919-3.
- Vaňková, I. – Čurdová, V. (2014): Čelem k teorii pojmových profilů: nové možnosti slovníkového výkladu somatismů. *Didaktické studie*, 6, s. 66–78. ISSN 1804-1221.
- Vaňková, I. – Vodrážková, V. – Zbořilová, R. (eds.) (2017): *Horizonty kognitivně-kulturní lingvistiky. Schémata a stereotypy v mluvených a znakových jazycích*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. ISBN 978-80-7308-727-2.
- Vodáková, A. – Vodáková, O. (eds.) (2003): *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-18-0.
- Wenklar, K. (2011): *Kobieta Pokucia i Huculszczyzny: studium etnolingwistyczne*. Kraków: Wydawnictwo Lexis. ISBN 978-83-89425-77-5.

Seznam zkratek

- **Bitt.** = Bittnerová, D. – Schindler, F. (1997): *Česká přísloví: soudobý stav konce 20. století*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-440-3.
- **Čel.** = Čelakovský, F. L. (2000): *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích*. Praha: Lika klub. ISBN 80-86069-04-4.
- **Čer.** = Červenka, M. – Blahoslav, J. (1970): *Česká přísloví*. Praha: Odeon.
- **ČSVS** = Haller, J. (1969): *Český slovník věcný a synonymický 1*. Praha: SPN; Haller, J. – Šmilauer, V. (ed.) (1974): *Český slovník věcný a synonymický 2*. Praha: SPN; Haller, J. – Šmilauer, V. (ed.) (1997): *Český slovník věcný a synonymický 3*. Praha: SPN.
- **Dun.** = Dunovský, J. (1883): *Žena v písní lidu slovanského: mosaika*. Praha: J. Otto.
- **Erb.** = Erben, K. J. (2011): *Prostonárodní české písně a říkadla* [online]. Praha: Městská knihovna v Praze. Cit. 19. 3. 2017. Dostupné z WWW: http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/64/89/81/prostonarodni_ceske_pisne_a_rikadla.pdf.
- **Flajš.** = Flajšhans, V. – Mokienko, V. M. (ed.) – Stěpanova, L. (ed.) (2013): *Česká přísloví: sbírka přísloví a pořekadel lidu českého v Čechách, na Moravě a v Slezsku: přísloví staročeská*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3329-5.
- **JJB1** = Traxler, J. – Jeník z Bratřic, J. (1999): *Písně krátké Jana Jeníka rytíře z Bratřic 1*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky. ISBN 80-85010-39-9.
- **Jung.** = Jungmann, J. – Petr, J. (ed.) (1989–1990): *Slovník česko-německý*. Díly 1–5. Praha: Academia.
- **Kr.** = Kraus, K. (ed.) (1931): *Česká přísloví*. Praha: Aventinum.
- **Mach.** = Machek, V. (1968): *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Academia.
- **PSJČ** = *Příruční slovník jazyka českého (1935–1957)*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- **Rej.** = Rejzek, J. (2012): *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda. ISBN 978-80-7335-296-7.
- **SČFI** = Čermák, F. – Hronek, J. – Machač, J. (2009): *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 1–4*. Praha: Leda. ISBN 978-80-7335-215-8.
- **SNČ** = Hugo, J. (ed.) (2009): *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. Praha: Maxdorf. ISBN 978-80-7345-198-1.
- **SSČ** = Červená, V. et al. (2006): *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Praha: Academia. ISBN 80-200-1446-2.
- **SSJČ** = Havránek, B. (ed.) et al. (1989): *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia.
- **Suš.** = Sušil, F. – Václavek, B. – Smetana, R. (eds.) (1998): *Moravské národní písně: s nápěvy do textu vřaděnými*. Praha: Argo. ISBN 80-7203-096-5.
- **Tez.** = Klégr, A. (2007): *Tezaurus jazyka českého: slovník českých slov a frází souznačných, blízkých a příbuzných*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7106-920-1.
- **Zaor.** = Zaorálek, J. (2000): *Lidová rčení*. Praha: Academia. ISBN 80-200-0824-1.

Publikační, akademická a pedagogická činnost

Publikace

- Christou, A. (2012a): Male and Female Work in Czech Linguistic Picture of the World. In: M. Abramovicz – J. Bartmiński – I. Bielińska-Gardziel (eds.), *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów 1*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 159–170. ISBN 9788377842775.
- Christou, A. (2012b): Silné a slabé pohlaví? Stereotypy spojené s ženami a muži v češtině. In: A. Mikołajczuk – K. Waszakowa (eds.), *Odkrywanie znaczeń w języku*. Varšava: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, s. 200–209. ISBN 978-83-235-0993-6.
- Christou, A. (2012c): Tělesnost v českém jazykovém obrazu muže a ženy. In: I. Vaňková (ed.), *Tělo, smysly, emoce v jazyce*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českého jazyka a teorie komunikace, s. 122 – 136. ISBN 978-80-7308-443-1.
- Christou, A. (2016): Panna a baba: tradiční obraz ženy v proměnách života. In: L. Saicová Římalová – I. Vaňková – J. Wiendl (eds.), *Lidský život a každodennost v jazyce*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 87–94. ISBN 978-80-7308-703-6.
- Christou, A. (2017): Kam čert nemůže, nastrčí bábu: stará žena v tradičním obrazu světa. In: V. Čurdová – R. Zbořilová (eds.), *Horizonty kognitivně-kulturní lingvistiky: schémata a stereotypy v mluvených a znakových jazycích*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 198–208. ISBN 978-80-7308-727-2.
- Christou – Provázková, K. (2011): KESTŘÁNKOVÁ, M. – ŠNAIDAUFOVÁ, G. – KOPICOVÁ, K. (2010): Čeština pro cizince. Úroveň B1. Brno: Computer Press. In: *Studie z aplikované lingvistiky*, 2011/1, s. 131-133.
- Christou, A. – Provázková, K. (2011): Obraz člověka v jazyce. In: *Studie z aplikované lingvistiky*, 2011/2, s. 94 – 98.

- Christou, A. – Kestřánková, M. (2010): Příprava na subtest Čtení s porozuměním Zkoušky z českého jazyka pro trvalý pobyt v ČR (úroveň A1 podle SERR). In: *Čeština je cizí jazyk 2010. Úroveň A1 podle SERR*. Plzeň: Katedra českého jazyka ZČU v Plzni. ISBN: 978-80-7043-941-8.

Spolupráce, spoluautorství

- Cvejnová, J. – Honzáková, P. – Hůlková Nývltová D. – Málková, P. et al. (2011): *Připravte se s námi na zkoušku z českého jazyka pro trvalý pobyt v ČR*, Praha: NÚV. ISBN: 978-80-86856-71-1.
- Holý, J. – Volná, K. (eds.) (2009): *Tato fakulta bude rudá*, Praha: Akropolis. ISBN 978-80-87310-03-8.

Pedagogická činnost

- 2008 – dosud: učitelka češtiny pro cizince v Jazykové škole s právem státní jazykové zkoušky hl. m. Prahy, spoluautorka a examinátorka jazykových zkoušek
- 2009 – dosud: tvorba zkouškových materiálů z češtiny pro cizince (státní jazykové zkoušky, Zkouška z českého jazyka pro trvalý pobyt v ČR, Certifikovaná zkouška z češtiny pro cizince aj.)
- 2012: výuka na Ústavu bohemistických studií FF UK
- 2011: výuka na Ústavu českého jazyka a teorie komunikace FF UK, Lexikologický seminář
- 2010: spoluvedení workshopu *Zkouška pro trvalý pobyt – část ČTENÍ* na konferenci *Čeština je cizí jazyk, Úroveň A1 podle SERR*

Konference

Účast na kulturnělingvisticky orientovaných konferencích – např. Česko-polské konference na FFUK v Praze a ve Varšavě, Dny kulturní lingvistiky, mezinárodní konference EUROJOS v Lublinu aj.